

Gülbanu AKCAN*^{ID}

**RUS DİL BİLİMİ ÇERÇEVESİNDEKİ
METİN ALGISINDA N.V. GOGOL'ÜN
"FAYTON" ADLI ESERİNİN TARİH VE
ZAMAN OLGUSU ÜZERİNE****

**THE PHENOMENON OF HISTORY AND
TIME IN N.V. GOGOL'S "CARRIAGE" IN
TERMS OF TEXT RECEPTION IN THE
FRAMEWORK OF RUSSIAN LINGUISTICS**

ÖZET

Metin, belli bir toplumun kullandığı dilin kuralları gereği oluşturularak toplumun kültürünü, hayat tecrübelerini, tarihini, dilsel kimliğini, milli dünya görüşünü ve değerlerini yansıtan büyük bir yapıttır. Bir metin kurallar ve belirli içsel yapı çerçevesinde oluşturulsa da metnin ortaya çıkışını belirleyen, toplum ve dönemin kendisidir. Her metin, ortaya çıktığı dönemin özelliklerini yansıtmakla birlikte farklı dönem ve zaman dilimlerinde yeniden ele alındığında her seferinde farklı zamansal algıların doğmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan metin, ortaya çıktığı dönemden ayrı olarak ele alındığı her bir farklı zaman dilimi içerisinde incelendiğinde türlü yönlerden değişik şekillerde algılanabilmektedir. Metin algısında kültürel ve toplumsal gerçeklik, dinsel kimlik, yazarın biyografisi, yazarın kullandığı dil ve üslubu, metnin kaleme alındığı kültürel, tarihî ve dönemin ideolojik yapısı gibi unsurlar önem arz etmektedir. Bu çalışma, metin algısının tarih ve zaman olgusu çerçevesinde nasıl farklı şekillerde kendini gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için Rus edebiyatının önde gelen yazarlarından N.V. Gogol'ün "Fayton" adıyla Türkçeye kazandırılan "Kolyaska" (Коляска) eserindeki zaman olgusu ele alınmaktadır. Çalışmada eserin zaman algısı ele alınarak zaman içinde değişime uğrayan, geçmişteki kullanımlarının günümüzde farklı şekillerde anlam kazanmasıyla dilde yer eden kelimeler ve ifadeler incelenmektedir.

Anahtar kelimeler: Metin, Metin Algısı, Metindilbilim, Rus edebiyatı, Gogol, "Fayton".

ABSTRACT

Created in accordance with the rules of the language used by a certain society, the text is a great work that reflects the culture, life experiences, history, linguistic identity, national worldview and values of a society. Although a text is created within the framework of rules and a certain internal structure, it is society and the period itself that determines the emergence of the text. Although each text reflects the characteristics of the period in which it emerged, its reconsideration in different periods and time periods causes different temporal perceptions to emerge each time. In this respect, the text can be perceived in different ways from various perspectives when it is examined in different time periods. Factors such as cultural and social reality, religious identity, biography of the author, language or style used by the author, cultural-historical and ideological period in which the text was written are important in the perception of the text. This study aims to reveal how text perception manifests itself in different ways within the framework of history and time. For this purpose, this study examines the phenomenon of time in a text "The Carriage" (Коляска) by one of the leading writers of Russian literature N.V. Gogol. The study examines the words and expressions that have changed over time and that have gained meaning in different shapes today.

Keywords: Text, text perception, textlinguistics, Russian literature, Gogol.

* Dr., Ankara / Türkiye. E-posta: gm.akcan@hotmail.com.

** Bu çalışma, 2023 yılında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda "Tarihdilbilim Bağlamında Metin Algısı" başlığıyla savunulan doktora tezinden üretilmiştir.

Giriş

Metin, nesilden nesle bilgi aktarma ve bilgiyi muhafaza etme, bireyin ruhsal ve geleneksel yaşamının yansıması ve tarihinin bir ürünü olarak ortaya çıkması açısından büyük önem taşımaktadır. Bir metin kurallar ve belirli içsel yapılar çerçevesinde oluşturulsa da metnin ortaya çıkışını belirleyen, toplum ve dönemin kendisidir. Buradan hareketle metinlerin devamlı olması, başka bir deyişle "hayatta" kalabilmesi topluma ve kültüre bağlıdır. Topluma ait kültür ve geleneklerin, belirli bir dönemde yer eden tarihî olaylar ile siyasi görüşlerin, bireylerin dünyaya bakış açısı ve halkların mantaliteleri metnin varlığını sürdürmesinde önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Metinler, belli bir toplumun kullandığı dilin kuralları gereği oluşturularak toplumun kültürünü, hayat tecrübelerini, tarihini, dilsel kimliğini, milli dünya görüşünü ve değerlerini yansıtan yapıtlardır. Rus metindilbilimci İ.T. Kasavin'in ifade ettiği gibi, bir metnin ortaya koyduğu anlamsal özelliklerin ve diğer milletlerce incelendiğinde metnin ne şekilde algılandığının tam olarak anlaşılabilmesi ancak o metnin kültürel ve toplumsal gerçeklik dâhilinde ele alınması durumunda mümkündür (Kasavin, 2008, s.101). Bu nedenle metin algısında kültürel ve toplumsal gerçeklik, dinsel kimlik, yazarın biyografisi, yazarın kullandığı dil ve üslubu, metnin kaleme alındığı kültürel, tarihî ve dönemin ideolojik yapısı gibi unsurlar oldukça önemlidir.

Dil, kültür ve toplumun birbiriyle sıkı bağlantı içerisinde olduğu ve bu bağlantının metin incelemeleri açısından önemli olduğu gerçeği W. von Humboldt, J. Herder, E. Sapir, B. Whorf, L. Wittgenstein, A.A. Potebnya, J. Vendryes, C. Levi-Strauss, L.N. Gumilev, D.S. Lihaçev, Yu. Sorokin, V. Maslova, A. Şmelyov, C. Valihanov, Yu. Lotman, V.İ. Abayev gibi dil bilimcilerinin çalışmalarında görülmektedir.

Metin incelemelerinde kültür ve tarih algısı ile birlikte zaman olgusu da dikkate değer bir kavramdır. Yeni metinlerin üretilmesi veya eski metinlerin yeniden gündeme gelmesi toplumun içinde bulunduğu dönemlerde ortaya çıkan yaklaşımlara göre gerçekleşmektedir. Bir metin kendi içinde sadece geçmiş dönemleri değil şimdiki ve gelecek zamanı da içine alan sonsuz bir dönüşüm göstergesine sahiptir. Başka bir deyişle her bir metin ortaya çıktığı dönemin özelliklerini yansıtsa da farklı dönem ve zaman dilimlerinde yeniden ele alındığında her seferinde farklı zamansal algıların doğmasına neden olmaktadır. Bu bakımdan metin, ortaya çıktığı dönemden ayrı olarak ele alındığı farklı zaman dilimlerinde incelendiğinde türlü yönlerden değişik şekillerde algılanabilmektedir. Metin incelemeleri sırasında meydana gelen metin algısındaki bu değişikliği de zaman olgusu belirlemektedir. Zaman kavramının sürekli değişime uğrayan bir olgu olması toplumun değerlerini de farklı yönlere çekebilme gücüne sahiptir. Böylece metin de zaman, tarih ve gündeme göre değişebilmeye müsait devingen bir yapıya bürünür. Rus dilbilimci D.S. Lihaçev'in ifadeleri de bunu destekler niteliktedir: "Her sanat eseri kendini yenilemekte ve bu yenileme okuyucunun bulunduğu tarihî döneme bağlı olarak gerçekleşmektedir" (Lihaçev, 1989, s. 14).

Bu çalışma, metin algısının tarih ve zaman olgusu çerçevesinde nasıl farklı şekillerde kendini gösterdiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun için Rus edebiyatının önde gelen yazarlarından N.V. Gogol'ün Türkçeye "Fayton" adıyla kazandırılan "Kolyaska" (Колыска) eserindeki zaman olgusu incelenmektedir. Bu incelemede eserin zaman algısı ele alınarak zaman içinde değişime uğrayan, geçmişteki kullanımlarının günümüzde farklı şekillerde anlam kazanmasıyla dilde kullanılagelen kelimeler ve ifadeler yer verilmektedir. Bunun için incelenen

örnekler Rusçasının yanı sıra, "Üç Öykü" adlı kitabında yer alan "Fayton" eserinin Türkçeye Orhan Veli Kanık, Erol Güneş ve Oğuz Peltek tarafından yapılan ve 1999 yılında yayımlanan çevirileriyle birlikte verilmektedir.

Rus Dilbiliminde Metin Algısı

İnsan gördüğünü, duyduğunu, yaşadığını ve öğrendiğini dâhil olduğu kültür çerçevesinde algılamaktadır. Okuduğu her türlü metnin algılanması ve yorumlanması da buna dâhildir. Her birey okuduğu metni, kendi kültürel bakış açısı ve bilişsel dünya görüşüne göre farklı algılamakta ve yorumlamaktadır. Ayrıca metinlerin algılanmasında milli hafıza ve insanı çevreleyen faktörler de çok büyük önem taşımaktadır. XIX-XX. yüzyıllar arasında dil bilimin zirveye ulaşmasıyla birlikte insan odaklı araştırmalar daha çok ön plana çıkmış ve bunun sonucunda da ruhdilbilim, bilişsel dilbilim, toplumdilbilim, kültürdilbilim ve metindilbilim gibi dallar ortaya çıkmıştır. Metindilbilimin gelişmesiyle birlikte de metin incelemesinde ve metni oluşturan etmenlerin anlaşılmasında metin algısına yönelik yeni bir yaklaşım ortaya çıkmış ve önemi günden güne artmaya başlamıştır.

XX. yüzyılın ortasında metnin, dil bilimin bir araştırma konusu olarak incelenmeye başlamasıyla birlikte metindilbilim disiplini ortaya çıkmıştır. Metindilbilim, çağdaş dil bilim araştırmaları sonucu dil çalışmalarında tümcenin ötesine geçilmesini mümkün kılan ve metin yapısını, temel olarak da metin-içi anlam üretimini inceleyen bir disiplin olarak gelişmiştir (Dilidüzgün, 2017, s.5). Metindilbilim olarak adlandırılan bilim dalının amacı; metin kavramı, metin sınıflandırılması, metin analizi, metin oluşturma, metin algısı ve metin yorumlanması gibi süreçlerdeki dil bilimsel, bilişsel, ruhdilbilimsel, kültürdilbilimsel ve toplumdilbilimsel sorunları ele almaktır. Metnin çok boyutluluğu, derinliği ve kapsamlılığı metinlerin incelenmesinde birçok yöntem ve yaklaşımın gelişmesine ön ayak olarak metindilbilim dalının doğmasında etkili olmuştur. Metnin oluşturulması ve yazılanın anlaşılmasında rol oynayan iç ve dış etkenler de bu alanın ortaya çıkmasında ayrıca etkili olmuştur. Metnin iç etkenleri metni oluşturan dilsel formlar, dil bilimsel yön, tümce yapısı, sözcük dizgeleri gibi unsurları kapsamaktadır. Dış etkenler kapsamına diğer bilimsel dallar, özellikle de dil bilime yakın olan edebîyat teorisi, psikoloji, sosyoloji, çeviribilim gibi disiplinlerin yanı sıra ana dil ve yabancı dil öğretimindeki yöntemler gibi etkenler de girmektedir. Spesifik olarak ise metindeki dış etkenleri kültür, doğa, sosyal alan, gelenek, din gibi değerler oluşturmaktadır.

Rusya'da metin incelemesine yönelik çalışmalar V.V. Vinogradov'un edebî eser üslubunun ve dil bilimci G.O. Vinokur'un şiir dilinin incelenmesiyle birlikte gelişme göstermeye başlamıştır. Daha sonra XX. yüzyılın başında çalışmalar edebî metin türleri, özellikle de şiir sanatı üzerinde yoğunlaşmıştır. 1916'da St. Petersburg'da¹ kurulmuş olan Rus Biçimciliği'nin edebîyat bilim ekolü kurucularından B.V. Tomaşevski, V.M. Jirmunski, R. Yakobson, B.M. Eyhenbaum, V. Şklovski, Yu. N. Tinjanov gibi biçimbilimcilerin kurmuş olduğu Şiir Dili Araştırma Topluluğu² temsilcileri bu alanın gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Metinde biçimin önemine değinerek bir sözcüğün sahip olduğu anlam dışında da var olabileceğini savunan biçimbilimciler, sözcüğün anlamından daha çok aslında sahip olduğu ses yapısıyla başlı başına değerli olduğunu ifade etmekteydiler (Gerasimenko, 2014, s. 72). Rus biçimbilimcilere göre önemli olan sözcüğün ne

¹ O dönem şehrin ismi Petrograd olarak geçmektedir.

² Rus. Общество по изучению поэтического языка (ОПОЯЗ).

ilettiği değil kendi kendine var olabilmesi ve sahip olduğu yapısal formdur. Buna karşılık metnin sadece biçim açısından incelenmesinin kısır döngüye sebep olduğunu düşünenler olmuştur. Söz gelimi, V.V. Vinogradov biçimbilimcilerin metin inceleme yöntemlerinin metni sadece bir açıdan ele aldığını, metnin arka planında yer alan tarih, kültür gibi unsurların incelemeye dâhil edilmediği için yetersiz olduğunu savunmuş, edebî metinlerin dilinin ve iç özelliklerinin anlaşılmasının tarih analizi olmadan mümkün olamayacağını belirtmiştir (Vinogradov, 1971, s. 106-107).

XX. yüzyılın başlarında, bilhassa 1930'lu yıllarda Rusya'da metin yapısının incelenmesinde yapısalcı yaklaşım gelişmeye başlamıştır. Yu.M. Lotman biçimbilimsel ve yapısalcı yaklaşım arasındaki farkı şu şekilde açıklamaktadır: biçimbilimciler metnin biçimini incelerken yapısalcılar kültür, dönem ve tarih gibi metin dışı birimleri de ele almaktadır (Bolotnova, 2009, s. 227). 1940-50'li yıllara gelindiğinde Rusya'da biçembilim çalışmaları ortaya çıkmıştır. Zamanla metin yapısının incelenmesinde estetik alımlama, edebî metnin tarzı ve statüsünün belirlenmesine yönelik çalışmalar gelişim gösterir. Bu doğrultuda V.V. Vinogradov'un "Stilistika. Teoriya poetičeskoy reči" (Biçembilim. Şiir Dilinin Teorisi) adlı monografisi ve M.B. Borisova, D.N. Şmelyov, A.İ. Fedorov gibi bilim insanların çalışmaları biçembilimin gelişmesine çok büyük katkı sağlamıştır.

XX. yüzyılın 60-70'li yıllarında Rusya'da metindilbilimin daha farklı bir boyut kazanmasıyla metin yapısına yönelik incelemeler yelpazesi genişlemeye başlamıştır. Özellikle de dilbilimci L.V. Şçerba'nın metin incelemesine farklı bir bakış açısı getirmesiyle metin, dil bilimden bağımsız bir inceleme alanı olarak gelişmeye başlar. Metnin bir bütün olarak ele alınması gerektiğini dile getiren L.V. Şçerba'ya göre metin, bireylerin bir faaliyeti değil belirli bir sosyal grubun belirli bir dönemde ve durumda konuştuğu ve anlaştığı her şeyin toplamını yansıtmaktadır (Şçerba, 1974, s. 26). Metin yapısını söz faaliyeti (konuşma ve anlama), dilsel sistem (gramer yapısı) ve dilsel kaynak olmak üzere üç bölüme ayıran L.V. Şçerba, böylece metin için konuşma ve anlama sürecini içeren, gramer yapısını bulunduran ve toplumun düşüncesini anlayabileceğimiz kapsamlı ve işlevsel bir boyut sunar. Bu açıdan L.V. Şçerba'nın metni bir bütün ve üstün sözdizimsel düzlem olarak incelemeye başlamasıyla birlikte metindilbilim daha geniş bir çerçevede kendini gösterir. Metnin anlambilimsel ve yapısal açıdan incelenmesini temel alan ve tümce ötesini dilsel yapılarla ilişkilerin incelenmesine yönelten metindilbilim dalında bütünlülük ve bağlantılılık unsurları da ilgili çalışmalar çerçevesinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 80'li yılların başında O.İ. Moskalskaya, L.R. Galperin, Z.Ya. Turaeva gibi ünlü dil bilimcilerin çalışmalarının metindilbilimin bu yönde gelişmesinde katkıları büyüktür. Bu dönem metindilbilimin giderek geliştiği, yapı ve anlambilime karşı ilginin büyüyerek metin incelemesinin farklı boyutlara geldiği bir dönemdir. Özellikle Batı'da John Searle ve John Langshaw Austin gibi bilim insanlarının söz eylem kuramları ile ilgili çalışmaları Rusya'daki çalışmaları da etkileyerek araştırmalara farklı bir boyut kazandırmıştır.

Günümüz Rusya'sında metin, metin algısı ve düşünce üzerine yapılan çalışmalarda V.V. Vinogradov, N.L. Jinkin, L.N. Murzin, A.S. Ştern, V.P. Belyanin, A.A. Potebnya, A.A. Leontyev, Yu.M. Lotman, A.A. Zalevskaya, V.V. Krasnih, E.S. Kubryakova, A.İ. Novikov, Yu.A. Sorokin, T.M. Dridze, D.B. Gudkov, A.V. Kaseviç, V.G. Gak gibi önde gelen dil bilimcilerin çalışmaları temel kabul edilir. Bu çalışmada metindilbilimde yaşanan bu gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan metin algısı kavramı önemli bir yere sahiptir. Metin algısı metin oluşturma gibi yoğun ve kapsamlı bir süreçtir. Bu süreç farklı bilim insanları tarafından çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Metindilbilimci K. Filippov'a göre metin algısı, yazılı veya sözlü metni anlamsal olarak

yorumlama faaliyeti veya yeniden işleme sürecidir. Metin algısı, insan fizyolojisinin genel algı sistemine tabi olmakla birlikte işitsel, duysal ve anlamsal seviyelerinin etkileşimini de yansıtmaktadır (Filippov, 2003, s.179-180). A.V. Kravçenko'ya göre ise metin algısı, fenomenolojik bilgi (феноменологическое знание) ve yapısal bilgi (структуральное знание) olmak üzere iki temele dayanmaktadır. Fenomenolojik bilgi, bireysel bir algı olup temelinde belirli bir sistemde tanımlanmış durumlar, olaylar ve maddelere sahiptir. Yapısal bilgi ise toplumsal algıyı ifade etmekte olup temelinde bir neslin tecrübelerini, dönemin yansıttığı dilsel topluluğun bütününe kapsamaktadır (Kravçenko, 2004, s. 23-24). Kravçenko'nun belirttiği üzere insan, konuşmasını veya iletişimini algıdan (gözlemlerle) bilince doğru olmak üzere olan aşamalar üzerinden gerçekleştirir. Bu nedenle algısız bilincin oluşması söz konusu değildir (Kravçenko, 2004, s. 26-27). Bu bağlamda metin algısı toplumsal olduğu kadar bireyseldir de.

Metin algısının iki önemli özelliği bulunur. Bunlar metin olma ölçütünü oluşturan, metne anlam kazandıran ve metnin algısını kolaylaştıran bütünlülük ve bağlantılılıktır. L.N. Murzin ve A.S. Ştern'e göre bir metinde bağlantılılık belli gramer kurallarına dayanarak oluştuğu için metne anlam kazandırır. Bu açıdan bağlantılılık ve bütünlülük birbirini tamamlamaktadır. Bütünlülük ve bağlantılılık arasındaki ilişki zihinsel bir etkinliğin ürünüdür. Bu nedenle metin algısı, okuyucunun veya alıcının metni yeniden oluşturma ve yorumlama faaliyeti olarak da ifade edilebilir. Okuyucu metni okuduğu zaman bunu zihninde yeniden oluşturup yorumlar. Bu oluşturma ve yorumlama sürecine eşlik eden okuyucunun zihnindeki bazı eklemeler de yeni bir metin ortaya koymuş olur (Murzin & Ştern, 1991, s. 22). Böylece metin algısı sürecinde metin artık yazarın eseri olmaktan çıkıp tamamen okuyucu tarafından oluşturulmakta ve yeni bir metin ortaya çıkmaktadır. L.N. Murzin, başkasının metnini anlamamanın yorumlamak anlamına geldiğini, orijinal metne benzer fakat kendine has bir metin oluşturmak olduğunu ifade etmektedir (Murzin & Ştern, 1991, s. 28).

Metin algısı sürecinde alıcı tarafından yeniden oluşturulan metnin yazara ait metinden farklı olduğunu ise A.A. Potebnya çalışmalarında, Wilhelm von Humbold'un araştırmalarına dayanarak belirtmiştir. Batı dünyasında bu konuya ilişkin benzer bir eğilim görülmekle birlikte okuyucunun, yazarın ortaya koyduğu eserden bir derece farklı ama çoğunlukla benzer metinler türettiği düşüncesi hâkimdir. R. Barthes, J. Derrida, D. Eco gibi bilim insanları bu görüşü savunmuşlardır. Aynı zamanda Rus sembolizminin temsilcisi L.F. Annenskiy, A.A. Potebnya'nın çalışmalarından yola çıkarak "ne kadar okuyucu varsa o kadar Hamletler mevcuttur" ifadesini dile getirmektedir (Paçenko vd., 2010, s. 34). Böylece XX. yüzyılın başında Rusya'da edebiyat teorisinde "ne kadar okuyucu varsa o kadar eser vardır" sloganının yaygınlaşmasıyla beraber edebî eserin değişmezliği hakkındaki tartışmalar da önemli bir sorun hâline gelmeye başlamıştır.

Metin algısı, okuyucunun belli seviyelerden geçtiği bir süreç olarak değerlendirilebilir. E.S. Kuryabkova, metin algısı seviyelerini yüzey seviyesi, kültürel-anlamsal seviye ve bilişsel seviye olmak üzere üç ana bölüme ayırmıştır (Kay, 2017, s. 175-178). Yüzey seviyesinde edebî bir metni okurken okuyucunun odağı gösterge düzlemi ve cümlelerin algılamasındadır. Kültürel-anlamsal seviyede okuyucu, edebî metinde ortaya çıkan sembollerini, olayları, çağırışmaları, kültürel kodlar gibi kavramları analiz eder. Bilişsel seviye ise okuyucunun dünyaya bakış açısıyla orantılı olarak gelişir (Kay, 2017, s.175-178). Başka bir deyişle okuyucuyu çevreleyen dünya ve okuyucunun bu dünyayı algılaması metni okurken zihninde oluşan algıyı ve çağırışmaları da etkilemektedir. Bu bakımdan metin algısı açısından metni okurken okuyucuda oluşan bu seviyeler birbirine bağlı olarak hiyerarşik bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Edebî Eser İncelemesi Bağlamında Edebî ve Tarihî Metin Algısı

Belirli bir kültüre ait olarak ortaya çıkan edebî ve tarihî metinler, toplumun kültür ve tarihini yansıtmaları, milletlerin dil dünya görüşünü ortaya koymaları, toplumun milli hafızasını muhafaza edip nesilden nesile aktaran kaynaklar olmaları bakımından önemli ve eşsiz yapıtlardır. Bilginin büyük bir kısmı edebî ve tarihî metinler aracılığı ile oluşturulur, biriktirilir ve sunulur. Edebî ve tarihî metinler algı ve yorumlanabilirlik dereceleri bakımından önemli ölçüde farklılık gösterebilir, çünkü her iki türün arkasında farklı amaçlar ve değerler yatmaktadır. Rusya'da çeşitli bilim insanları edebî metin algısı incelemelerini farklı yönleriyle ele almıştır. Genel olarak sanat ve edebîyat algısını ve edebî metinleri çeşitli yönlerden ele alanlar arasında M.M. Bahtin, L.S. Vigotskiy, A.N. Leontyev, S.L. Rubenşteyin, G.O. Vinokur, L. Jabitskaya, D.S. Lihaçev, G. Baranov, L.M. Loseva, İ.O. Moskalskaya, A.İ. Novikov, E.A. Refovskaya, Z. Ya. Turaeva, E.V. Sidrov, L.N. Murzin, A.S. Ştern gibi bilim insanları yer almaktadır.

Edebî metin incelemesinde tek tek dilsel birimlerin tespit edilip okuyucuya nasıl etki ettiğinin ele alınması gerektiğini savunan V.P. Belyanin, edebî metnin gerçekliğin bir yansıması olduğunu, bu süreçte gerçekliğin mantıksal ve duygusal yorumlamasının yapıldığını savunmakta, metin yazarının bakış açısı ile dönemin ideolojik yapısının metne yön verdiğini ifade etmektedir (Belyanin, 1988, s. 6). Bu bakımdan dil bilimci, edebî metnin bizi çevreleyen dünyayı yansıtmanın yanı sıra düşünen, hisseden, hareket eden insanı da yansıttığını belirtmektedir. L. Jabitskaya, edebî eserin bir iletişim aracı olduğunu ve belli fonksiyonlara sahip olduğunu dile getirmektedir.

“Edebî eserin iletişim fonksiyonu: hayat-yazar-eser-yazar döngüsüdür. Yazar hayatı öğrenir buna bağlı olarak kendi edebî dünya modelini oluşturur. Yazar eserinde dünyayı öğrenme ve yorumlama sonucunda ideolojik ve estetik fikirlerine yer vermektedir. Okuyucu yazarın oluşturduğu dünyaya dalabilmeli, yazarın dünyaya karşı bakış açısını hissedebilmelidir. Ancak bu aşamalardan sonra okuyucu kendi estetik değerler temeli altında yazarın fikrine katılıp katılmadığını şekillendirerek eleştiri değerlendirmesine geçebilmektedir” (Jabitskaya, 1974, s. 8-9).

Edebî metin gerçek dünyanın aynası olduğuna göre her toplum kendi kültürü çerçevesinde dünyayı algılamaktadır. Bu bağlamda edebî metin algısı kişinin dâhil olduğu toplumun kültürüne göre farklılık göstermekte ve her okuyucu kitlesi için farklı olarak gerçekleşebilmektedir. Edebî metin algısı sürecinde okuyucu belli aşamalardan geçtiği için bu aşamalar sonucunda doğru sonuçlar elde edilebilmesi açısından okuyucu faktörü önemli bir etken oluşturur (Jabitskaya, 1974, s 9). Dolayısıyla edebî metin algısında kitlenin kültürel seviyesi, çevresi, dünyaya bakış açısı ve tarih bilgisi gibi faktörler oldukça önemlidir.

Edebî metin algısı çok kapsamlı ve derin bir zihinsel süreci de teşkil eder. Edebî metin belirli bir toplumun tarihini, kültürünü, değerlerini, dünya dil bakışını, dilsel kimliğini ve psikolojik boyutunu sunar. Ayrıca yazar kendi kimliğini edebî metnin belirli seviyelerinde, örneğin kullanmış olduğu dilinde, konu başlıklarında, fikirlerinde ve üslubunda olmak üzere yansıtmaktadır. Böylelikle metin içerisinde yer alan dilsel göstergeler aracılığıyla insanın kimliği, mantalitesi, hafıza ve düşünce olmak üzere bireyin bilişsel yönleri ortaya çıkmaktadır (Belyanin, 1988, s 20). Dolayısıyla edebî metin algısı sürecinde, okuyucunun yorumlama faaliyeti insanın çevresel olgusuna tabi tutulmakla birlikte tarihsel dönem, ideolojik faktörler, kültür ve değerler de büyük rol oynamaktadır.

Edebî metinlerle ilgili olarak filoloji bağlamında yapılan analizler edebî metinlerin yapısı, yorumlanması, metin tipleri ve türleri, dil bilimsel yöntemleri, metnin temel özellikleri, edebî metin çözümlemeleri ve metotları, yazarın fikri, okuyucunun fikri, kelime hazinesi, dil-kültür aracı ve estetik yapısı, içerik ve işlevselliği açısından incelenmiştir. Edebî metin algısına yön veren bu tür çalışmalar arasında N.S. Bolotnova'nın "Metnin filolojik analizi - Filologičeskiy analiz teksta" (Филологический анализ текста), "Metin teorisinin temelleri - Osnovi teorii teksta" (Основы теории текста), B.A. Larin'in "Kelimenin estetiği ve yazarın dili - Estetika slova i yazık pisatelya" (Эстетика слова и язык писателя), L.G. Babenko'nun "Metnin filolojik analizi - Filologičeskiy analiz teksta" (Филологический анализ текста), Mehmet Rifat in "Metnin Sesi", V. Doğan Günay'ın "Metin Bilgisi", L. Jabitskaya'nın "Edebî eser algısı ve kimlik. Edebî gelişim - Vospriyatiye hudojestvennoy literaturi ličnost. Literaturnoye razvitiye" (Восприятие художественной литературы и личность. Литературное развитие) yer alır.

Edebî metin algısı tamamen zaman, özellikle de tarihsel dönem olgusuna göre değişebilen bir unsurdur. Bu unsur toplumların var oluş sürecinde doğal bir şekilde çeşitli dönemlere denk gelmekte ve belirli bir sisteme ve düzene tabi olmaktadır. Buna bağlı olarak her toplumun edebiyatı, kültürü, dili ve değerleri gelişmekte ve değişime uğramaktadır. Toplumun yer aldığı tarihsel dönemlere, şartlara ve toplumun yapısına göre edebî ve tarihî metin algısı değişebildiği gibi mevcut rejimler tarafından istenilen doğrultuda yön verilebilmekte ve bu durum metnin farklı algılanmasına yol açabilmektedir. Örneğin Sovyetler Birliği hükûmeti döneminde Sovyet insanı yaratmak amacıyla edebiyat eleştirmenleri, V.İ. Lenin sonrasında ise İ.V. Stalin önderliğinde tek partinin edebiyat üzerinde tamamen hüküm sürebileceğini tasdikleyen Marksizm edebiyat teorisini oluşturmuşlardır. Sovyet hükûmetine göre ancak Marksist-Leninist-Stalinist dünya görüşüne sahip bir yazar Sovyetler Birliğinde ve yurt dışında yaşamı doğru bir biçimde yansıtabilir, böylece bu yaklaşım açısıyla yazılan edebî eser ancak gerçek bir sanat eseri sayılır (Simmons, 2008, s. 5). Sovyet hükûmetinin kuruluşundan yıkılışına kadar Sovyet edebiyatı sert bir şekilde parti diktatörlüğünün çatısı altında şekillenmeye başlar. Sovyetler Birliği hükûmetinin dağılmasına kadar parti diktatörlüğünde gelişen edebiyat dönem dönem farklı stratejiler izlemiştir. Bu tür yöntem ve yaklaşımların edebî metinlerde uygulanması toplum algısını şekillendiren güçlü bir silah olarak görülmüştür.

1932 yılında bağımsız yayınevlerinin kapatılmasıyla Sovyet Yazarlar Birliği kurulur. Sovyetler Birliği hükûmetinin parti liderleri Sovyet Yazarlar Birliğine, edebiyatta "sosyalist gerçekçilik" olarak adlandırılan tek bir doğru yaklaşımın olduğu ilkesini dayatır. Yurt dışına taşınan yazarların eserlerinin Sovyetler Birliğinde yayımlanması kesin olarak yasaklanır. Böylece Sovyet Yazarlar Birliğinin üyeleri mevcut koşullar doğrultusunda yazmak zorunda kalır ve yazıları resmî standartlara uymayan yazarlar sakıncalı görülen metinlerini baştan yazmak zorunda kalır. Sovyet edebiyatı, parti politikalarına uygunluk 'partiynost' (партийность), yüksek idealler ve ilkelerden ilham alan ileri fikirlilik 'ideynost' (идейность), halktan gelen sıradan insanlar için anlaşılabilirlik ve ihtiyaçlarına uygunluk 'narodnost' (народность) gibi ifadelerle şekillenmeye başlar (Riasanovskiy & Steinberg, s. 2014, s. 637).

İ.V. Stalin'in ölümünden sonra sosyalist gerçekçi ilkeler dayatılmaya devam etse de az da olsa edebî eser yazımına bir esneklik getirilir. Sovyetler Birliği hükûmeti, "Stalin'in tasfiyeleri ve çalışma kampları gibi tabu konuların işlenmesine kısa süreliğine de olsa izin verir" (Riasanovskiy & Steinberg, s. 2014, s. 637). Ancak ideolojik açıdan Sovyet insanı yaratma amacından

sapılmayacak ilkeler sert bir şekilde devam eder. Örneğin İvan Bunin, Yevgeniy Zamyatin, Mihail Bulgakov, Boris Pasternak, İlya Erenburg, Vasiliy Grossman, Vladimir Nabokov, Aleksandr Soljenitsin, Evgeniya Ginzburg gibi yazarların eserlerine yayın yasağı uygulaması devam eder.

Sovyetler Birliği döneminde edebî metin aracılığıyla ayrıca Sovyetler Birliği hükûmetine bağlı Türk milletlerinin milli hafıza, kültür ve tarihini ortadan kaldırma teşebbüsünde bulunulmuştur. İdeolojik ilkeler doğrultusunda yazılan edebî metinler doğal olarak amacını yerine getirerek toplumsal algıyı değiştirmekteydi. Ancak bu konuda sert yaptırımlar uygulamalarına rağmen XIX.-XX. yüzyıllar arasına ait resmî kaynaklarda gerçek gizlenememekteydi. Örneğin A.S. Puşkin'in masallarında ve L.N. Tolstoy, M.Yu. Lermontov, N.M. Karamzin, N.V. Gogol, Yu. Tınyanov, M. Şolohov ve diğer pek çok Rus yazar ve şairin eserlerinde Türklerin milli-kültürel gelenekleri geniş bir şekilde yansıtılmaktadır (Özer, 2018, s. 8).

Sovyetler Birliği döneminde edebî metinlerin algısında yapılan değişikliklerin aynısı tarihî metinlere de uygulanmaktaydı. Tarihî metinlerin algısının değişimi Sovyetler Birliği ile başlamış bir uygulamanın çok ötesinde olup Çarlık döneminden beri süregelen bir politikaydı. Özellikle Rusya topraklarında yer alan Türk milletlerinin tarihî bilincini ortadan kaldırmak önemli gayeler arasındaydı. Sovyetler Birliği döneminde bu politikalar sert bir şekilde yürütülmüş olmasına rağmen L.N. Gumilyov, V.V. Radlov, A.P. Okladnikov, S.İ. Rudenko, W. Barthold, N.A. Baskakov, S.E. Malov, O. Süleymenov, M. Adji, A.A. Zimin gibi bilim insanları bilimsel çalışmalarında gerçekleri farklı yönlerden ortaya koymaya devam etmekteydiler.

Gogol'ün "Fayton" Adlı Öyküsünün Analizi

N.V. Gogol, "Fayton" adlı öyküsünü 1842 yılında "Palto" adlı öyküsünün ardından hemen sonra yayımlamıştır. Öykünün yayımlanmasından sonra analizine yönelik incelemeler yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Bunun nedeni de yazarın eserlerinde kullandığı çeşitli imgelerin ve kendine has anlatım sanatının anlaşılmasına çalışılmasıdır. Sözgelimi, E.O Tretyakov, V.V. Gippus, A.İ. Ivanitskiy gibi araştırmacılar tarafından anlatım, dil ve eleştiri bakımından incelenen bu öyküde genel olarak toplumda insanın kendini ispatlaması, kabul ettirmesi, yerinin belirlenmesi ve meselelerin çözüme kavuşturulması gibi spesifik konulardaki sorulara cevap aranmıştır (Tretyakov, 2014, s.28). Bu çalışmada çeşitli yönlerden ele alınan Gogol'ün bu öyküsü, tarihsel dönem yani zaman olgusu çerçevesinde incelenerek eserin metin algısı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda eserde geçen kelimeler ve ifadeler bağlamında eserin söz varlığı incelenecektir.

N.V. Gogol'ün bu hikâyesi, oldukça sıradan ve sıkıcı olan B. adlı kasabaya * süvari alayının gelmesiyle canlanmasının aktarımıyla başlar. Hikâyede açıklanmayan bir sebepten ötürü B. kasabasının generali bir öğlen yemeği daveti verir. Bu yemek için büyük hazırlıklar yapılır, generalin evinin önünde faytonlar, at arabaları sıra sıra dizilir. B. kasabasının ileri gelen soylularından olan Pifagor Pifagoroviç Çertokutskiy havalı bir faytonla generalin evine varır. Hoş olmayan ama yine ayrıntıları verilmeyen, hatırlanmayan bir olaydan ötürü bir zamanlar süvari alayının gözde subaylarından biri olan Çertokutskiy'in istifa etmemiş olsaydı diğer kasabalarda çok parlak bir üne sahip olabileceği ifade edilir. Evde toplanan misafirler arasında general, binbaşı, albay, subay ve Çertokutskiy'in bulunduğu bir grup sohbet edip sigara içerken generalin sahip olduğu at evin önüne getirilir ve bu grup atı incelemeye koyulur. Atın nasıl olduğu üzerine tartışırlar. İçlerinden biri generale faytonu olup olmadığını sorar. General de eski bir faytonunun olduğunu ancak daha modern bir faytonla yenilemek istediğini söyler. Albay, Venedik yapımı at

arabalarının çok iyi olduğunu söylerken Çertokutskiy kendisinin böyle bir arabası olduğunu anlatır. Arabasını anlatıp övmeye başlar. Bunun için Çertokutskiy 4000 ruble ödediğini söyler. General Çertokutskiy'e arabayı kendisinin satın alıp almadığını sorar, o da bir arkadaşından kâğıt oyununda kazandığını anlatır ve generali arabaya bakmaları için öğle yemeğine diğerleriyle birlikte evine davet eder. Bu davetten sonra herkes generalin evinde eğlenmeye başlar. Gecenin geç saatlerine kadar eğlenen Çertokutskiy sabaha karşı dörtte zilzurna sarhoş bir hâlde evine bırakılır. Ertesi sabah Çertokutskiy'nin eşi kocasını uyandırmaya kıyamaz ve kendisinin bu sabah ne kadar güzel olduğunu düşünerek aynada yansımaya bakakalır. Aradan iki saat geçer, bahçeye çıkar ve tam o sırada içinde general ve diğerlerinin olduğu, evlerine yaklaşmakta olan at arabaları görür. Hemen kocasının yanına koşar, onu uyandırır ve durumu anlatır. Çertokutskiy'in aklı başına gelince panikler, çünkü uyuyakaldığı için misafirleri olduğunu ve onları öğle yemeğine davet ettiğini eşine haber verememiştir. Çertokutskiy ve eşi ne yapacaklarını bilemez hâlde son çare olarak saklanmaya karar verir. Çertokutskiy ahıra gider ve orada faytonun içine saklanır. Evin hizmetlisi beyin evde olmadığını söylese de misafirler evin sahibi olmadan da arabayı inceleyebileceklerini dile getirerek ahıra giderler. Bu arada misafirlerin hepsi hem arabayı incelemekte hem de ev sahibi olmadığı için söylenmektedirler. General arabanın içine bakmak üzere kapıyı açar ve orada saklanan Çertokutskiy'i görür, ("burada mıydınız") diyerek tekrardan kapıyı üzerine kapatır. General misafirlerle birlikte oradan ayrılır.

Öyküde dikkat çeken isim grubundan kelimeler arasında *vali*, *kent başkanı* anlamına gelen *gorodniçiy*³ (городничий), *tepesinde tüy olan başlık* anlamına gelen *sultan na golove* (султан на голове), *at arabası* anlamındaki *drojki* (дрожки), *asker paltosu*, *kaput* anlamındaki *şinel* (шинель), günümüz Rusçasında *bebek arabası* anlamına gelen, eserde ise *at arabası*, *fayton* işlevinde kullanılan *kolyaska* (коляска), ucuna sigara takılan alet olan *çubuk* (чубук), *askeri rütbe* anlamına gelen *ştabs-rotmistr*⁴ (штабс-ротмистр), *mendil* anlamındaki *nosovoy platok* (носовой платок), *at arabacısı* anlamındaki *kuçer* (кучер), *posta sürücüsü* anlamındaki *foreytor* (форейтор), günümüz Rusçasında *önlük* olarak kullanılan, eserde *muşamba* anlamına gelen *fartuk* (фартук), günümüzde *deri*, *cilt* anlamında kullanılan eserde ise *deri örtü* anlamına gelen *koja* (кожа), günümüz Rusçasında *ruh*, *can* anlamında kullanılan, eserde ise *köle* anlamını taşıyan *duşa* (душа), günümüzde *market arabası* anlamında kullanılan, eserde at arabası anlamına gelen *telejka* (тележка) ve yine *at arabası* anlamına gelen *briçka* (бричка) sözcükleri yer almaktadır. Bu kelimelerin cümle içindeki kullanımlarını çevirileri ile beraber sırasıyla inceleyelim.

1. «Глина на них обвалилась от дождя, и стены вместо белых сделались пегими; крыши большею частью крыты тростником, как обыкновенно бывает в южных городах наших, садики, для лучшего вида, **городничий** давно приказал вырубить» (Gogol, 2008 s.4).

"Yağmur, evlerin sıvalarını bozmuş, ak duvarları alacalı bulacak bir duruma getirmişti. Damların çoğu, bütün güney kentlerimizde olduğu gibi, sazla ortuluydu **Belediye Başkanı** görünümün güzelliği için, epey zaman önce bahçelerdeki ağaçları kestirmişti" (Gogol, 1999, s.61).

Cümlede yer alan ve çeviride belediye başkanı anlamına gelen *gorodniçiy* (городничий) kelimesi, Rusçada XIX. yüzyılın ortalarına kadar kullanılmış bir sözcüktür. 1862 yılında Çarlık

³ 19. yüzyıla kadar Rusya'da kasabalarda yönetici kişiye verilen ad.

⁴ Çarlık Rusya'sında ve kimi yabancı ordularda teğmen ile yüzbaşı arasındaki askeri rütbeyle eş olan, süvarilikte bir askeri rütbe.

Rusya’ında yaşanan polis reformuyla gorodniçiy (городничий) ünvanı kaldırılmış ve sözcük kullanımdan çıkmıştır. Günümüz Rusçasında kullanım alanı olmadığı için pasif kelime grubundan olup bir arkaik, yani eskimiş bir kelime olarak kabul edilir. Bunun yerine dilde мэр (mer) kelimesi kullanılmaktadır. Bu sözcük Rusya’da özellikle 1990’lı yıllarda aktif olarak kullanıma girmiştir.

2. «*Низенькие домики часто видели проходящего мимо ловкого, статного офицера с султаном на голове, шедшего к товарищу, поговорить о производстве, об отличнейшем табаке, а иногда поставит на карточку **дрожки**....»* (Gogol, 2008, s.4).

“*Basık evler, ara sıra sokaklardan fidan boylu, **başı tüylü** bir subayın geçtiğini görebiliyordu; bu subaylar, çoğu zaman gidip öteki arkadaşlarını bulurlar, onlarla oturup meslekte yükselmekten, başka yerlere atanmaktan söz ederler: tütün türlerinden konuşurlar ya da generalden saklı, **droşkisine** iskambil kâğıdı çekerlerdi...*” (Gogol, 1999 s. 63).

Cümlede yer alan ve *tepesinde tüy olan başlık* anlamına gelen sultan (султан), XIX. yüzyılda ortaya çıkmış ve 1881 yılına kadar askerî üniformalarda kullanılmıştır. Zamanla yaşanan değişimlerle birlikte bu ifade günümüzde sadece muhafız süvarilerinde ve jandarma üniformalarında korunmaktadır. Belirli bir tarihî dönemde kullanıldığından dolayı kelime yine dilin pasif söz varlığına ait olup arkaik olarak adlandırılan dönemsel kullanıma sahip bir kelimedir. Türkçe çevirisinde *başı tüylü* ifadesi ile belirtilen kelimenin anlaşılmasının zor olduğu görülmektedir. Ayrıca cümlede yer alan ve öyküde beş kez geçen *at arabası* anlamındaki *drojki* (дрожки) kelimesi Türkçe çevirisinde olduğu gibi bırakılarak açıklama kısmında bir tür araba olarak belirtilmiştir. Çevirmenler burada bu kelimeyi çeviri stratejilerinden biri olan yabancılaştırma yoluyla aktararak vermeye çalışmış ancak dipnot açıklamasının bu şekilde bırakılması anlam algısı için yetersiz kalmıştır. Bununla birlikte dipnotta yapılacak "at arabası" açıklamasının daha yerinde olabileceği düşünülmeyle beraber betimsel bir tarifin metinde geçen kavramın anlaşılmasına daha çok katkı sağlayacak bir yöntem olacağı düşünülmektedir. İfade, çeviride iki kültür arasındaki farklılıklardan kaynaklı kültürel bir boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. «*Деревянный плетень между домами весь был усеян висевшими на солнце солдатскими фуражками; серая **шинель** торчала непременно где-нибудь на воротах; в переулках попадались солдаты с такими жёсткими усами, как сапожные щётки»* (Gogol, 2008, s.4).

“*Çitlerin üzeri asker şapkalarıyla donatılmış gibiydi; her zaman birkaç kapının içinde kurşuni **kaputlar** asılı dururdu; sokak aralarında, bir ayakkabı fırçasının kılları kadar gür bıyıklı askerlerle raslanırdı”* (Gogol, 1999, s. 63).

Cümlede *asker paltosu*, *kaput* anlamındaki şinel (шинель) sözcüğü Rusya’da XIX. yüzyılın sonunda yaygın olarak kullanılan bir sözcük olsa da günümüz Rusçasında pek kullanılmamaktadır. Şinel (шинель) kelimesi, Çarlık Rusya’ında askeriyede 1796 yılında askeri paltoların kullanılmaya başlanmasıyla Rus diline girmiştir. Ancak 1802 yılında ise Çarlık Rusya’sı askeriyesinde alt rütbe askerlerin kaputu, askerî palto olarak sayılmaktaydı.

4. «- *Ну, **экипажей** у меня не слишком достаточно. Мне признаться вам сказать, давно хочется иметь нынешнюю **коляску**»* (Gogol, 2008, s.6).

“-Haa! Doğrusu, **arabadan** yana biraz yoksulum. Şu çıkan **gezi arabalarından** bir tane almak isterdim” (Gogol, 1999, s.68).

Cümlede yer alan ve öyküde altı kez geçen *kolyaska* (коляска) sözcüğü öyküde at arabası anlamını taşımaktadır. Ancak günümüz Rusçasında at arabasından ziyade bebek arabası *detskaya kolyaska* (детская коляска) veya tekerlekli sandalye olarak *invalidnaya kolyaska* (инвалидная коляска) olarak kullanılmaktadır. Türkçeye çevrisinde ise ifade yine sadece araba olarak aktarılmaktadır. Bu sözcük aynı zamanda öykünün başlığı olup başlık olarak "fayton" şeklinde çevrilmiştir. Buradaki cümlede ise gezi arabası şeklinde ifade edilmektedir. Aynı cümlede yine at arabası anlamındaki *ekipaj* (экипаж) Türkçeye yine araba şeklinde çevrilmiştir. Ayrıca günümüz Rusçasında ekipaj (экипаж) sözcüğü herhangi bir mekanik aracı kullanan ekip, takım, ekipman anlamına gelmektedir.

5. «После обеда все встали с приятной тяжестью в желудках и, закулив трубки с длинными и короткими **чубуками**, вышли с чашками кофию в руках на крыльцо» (Gogol, 2008, s.5).

“Yemekten sonra midelerinde hoş bir ağırlık duyarak sofradan kalktılar, hemen pipolarını, **çubuklarını** yaktılar, ellerine kahve fincanlarını alarak taraçaya geçtiler” (Gogol, 1999, s. 66).

Cümlede yer alan *çubuk* (чубук) kelimesi, pipo işlevi gören ve ucuna sigara yerleştirilip içilen ahşap bir çubuktur. Türkçeye doğrudan pipo sözcüğü olarak aktarılan kelime işlevsel özelliğini karşılarsa da Rusça çubuk tüttürme eylemi uzun ve ince bir araçla gerçekleştirilmektedir. Pipo ise daha kısa bir şekle sahiptir. Bu bakımdan işlevsel olarak aynı görevi görsede çeviride göstergenin orijinalliği kaybolmaktadır. Günümüzde ise *çubuk* (чубук) kelimesi günlük kullanımda yer almayan pasif kelime grubunda yer almaktadır. Çubuk yerine pipo anlamını taşıyan *trubka* (трубка) sözcüğü daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

6. «В одном углу **штабс-ротмистр**, подложивши себе под бок подушку, с трубкою в зубах, рассказывал довольно свободно и плавно любовные свои приключения и овладел совершенно внимание собравшегося около него кружка» (Gogol, 2008, s.7).

“Bir köşede, bir **yüzbaşı**, dişlerinin arasında bir pipo, altında bir yastık: can kulağıyla kendisini dinleyen bir kalabalığa oldukça büyük bir kolaylık ve akıcılıkla başından geçen aşk serüvenlerini anlatıyordu” (Gogol, 1999 s. 71).

Cümlede yer alan ve Çarlık Rusya'sında süvarilikte bir askerî rütbe olan *ştabs-rotmistr* (штабс-ротмистр) kelimesi eserde yüzbaşı şeklinde aktarılmıştır. *Ştabs-rotmistr* (штабс-ротмистр) Çarlık Rusya'sında teğmen ile yüzbaşı arasında olan bir askerî rütbeydi. *Ştabs-rotmistr* (штабс-ротмистр) kelimesi de günümüz Rusçasında kullanılmayan kelimeler grubunda yer almaktadır. Çarlık Rusya'sında bu askerî rütbe 1884 yılında kullanıma girmiştir. Ancak Ekim Devriminden yani 1917 yılından sonra askerî düzenin değiştirilmesiyle birlikte kullanımdan çıkmıştır.

7. «Чертокуцкий очень помнил, что выиграл много, но руками не взял ничего и вставши из-за стола, долго стоял в положении человека, у которого нет в кармане **носового платка**» (Gogol, 2008 s. 7).

"Certokutski epeyce kazanmıştı, bununla birlikte, hiçbir şey almadan kalktı, bir süre **mendili** olmayan bir adam duruşuyla bekledi durdu" (Gogol, 1999, s.71).

Cümlede yer alan *mendil* anlamındaki *nosovoy platok* (носовой платок) bez parçasından yapılan mendildir. Günümüz Rusçasında *nosovoy platok* (носовой платок) kelimesi yerini mendil anlamına gelen *salfetka* (салфетка) kelimesine bırakmıştır.

8. «Уже доходило до слуха ее послеобеденное храпенье двух **кучеров** и одного **форейтора**, спавших в конюшне, находившейся за садом» (Gogol, 2008, s.8).

"Bir aralık bitişik ahırda öğle uykusuna yatmış olan iki **arabacıyla** bir **uşağın** homurtuları kulağına canlandı" (Gogol, 1999, s.73).

Türkçede at arabacısı anlamındaki *kuçer* (кучер) ve posta sürücüsü anlamındaki *foreytor* (фореитор) kelimeleri günümüz Rusçasında kullanılmamaktadır. Bu kelimeler pasif kelime grubundan olup bir arkaik kelime grubunda yer alan sözcüklerdir ve teknolojinin gelişmesinin bir sonucu olarakulaşımında kullanılan araçların da gelişmesiyle birlikte Rusçada kullanımdan çıkmıştır. Türkçeye bu ifadeler arabacı ve uşak şeklinde aktarılmıştır.

9. «Сказавши это, генерал тут же захлопнул дверцы, закрыл опять Чертокуцкого **фартуком** и уехал вместе с господами офицерами» (Gogol, 2008, s.10).

"Sonra, faytonun kapısını vurdu; **muşambayı** yeniden Çertokutski'nin üzerine örttü subaylarıyla birlikte çıktı gitti" (Gogol, 1999, s.77).

Cümlede yer verilen ve günümüz Rusçasında önlük anlamını taşıyan *fartuk* (фартук) sözcüğü öyküde muşamba anlamında kullanılmaktadır. Günümüz Rusçasında *fartuk* (фартук) sözcüğü daha çok önlük anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca özel olarak bir aletin örtüsü anlamında da kullanılabilir.

10. «Пожалуйста любезный, отстегни **кожу**...» (Gogol, 2008, s.10).

"Eee, ahbar, kaldır bakalım şu **muşambayı**..." (Gogol, 1960, s.77).

Cümlede yer alan günümüz Rusçasında deri, cilt anlamına gelen *koja* (кожа) sözcüğü Türkçeye muşamba olarak aktarılmıştır. Oysa eserde *koja* (кожа) sözcüğü deri kumaştan yapılmış örtü ifadesini taşımaktadır.

11. «Вообще вел себя **по-барски**, как выражаются в уездах и губерниях, женился на довольно хорошенькой, взял за нею двести **душ** приданого и несколько тысяч **капиталу**» (Gogol, 2008, s. 5).

"Kisacası, **taşra** deyişiyle, bir **soylu yaşamı** sürüyordu. Adamakilli güzel bir kızla evlenmişti; kızın iki yüz **can**, birkaç bin ruble çeyizi vardı" (Gogol, 1999, s.65).

Cümlede yer alan *soylu gibi davranıyordu vel sebya po-barski* (вел себя по-барски) ifadesi, Devrim öncesi Rusya'da soylu kişiler için kullanılan ve bey anlamına gelen *barin* (барин) sözcüğünden gelmektedir. Rusçada *barin* (барин) sözcüğünden, *barskiy* (барский), *po-barski* (по-барски) gibi ifadeler doğmuştur. Ancak Çarlık Rusya'sı dönemine ait soylu kişiler için kullanılan bir ifade olduğu ve günümüz Rusçasında kullanım alanı olmadığı için arkaik kelime grubunda yer alan sözcüklerdendir. Mecaz anlamda bey, efendi gibi davranmak anlamında ise deyim olarak kullanılabilirliği de mümkündür. Aynı şekilde ilçe anlamındaki *yezd* (уезд) ve vilayet anlamındaki *guberniya* (губерния) sözcükleri günümüz Rusçasında arkaik sözcükler kategorisinde yer almaktadır. Rusçada vilayet anlamındaki *guberniya* (губерния) sözcüğü Rusya'da XVIII. yüzyıldan 1929 yılına kadar, ilçe anlamındaki *yezd* (уезд) sözcüğü ise eski

Rusya'da feodal dönemde kullanılmaktaydı. Öykünün çevirisinde ilçe anlamındaki *yezd* (уезд) ve vilayet anlamındaki *guberniya* (губерния) sözcükleri sadece taşra olarak aktarılmıştır. Cümlede yer alan diğer bir sözcük olan ve köle anlamına gelen *duşa* (душа) sözcüğü ise günümüz Rusçasında köle anlamını yitirmiş ve ruh, gönül, can anlamlarını gelmektedir. Öyküde esasen köle anlamındaki bu ifade Türkçeye can olarak çevrilmiştir ki Rus edebiyatı veya Gogol'ün sanatına aşina olmayan bir okuyucu için bu kelimenin sadece çeviride verildiği anlamıyla yani doğrudan can olarak algılanması mümkündür.

12. «Редко, очень редко какой-нибудь помещик, имеющий одиннадцать душ крестьян, в нанковом сюртуке, тарбанит по мостовой в какой-то полубричке и полутележке...» (Gogol, 2008, s.4).

"Kimi zaman, ama çok seyrek, sırtında Nankin kumaşından yapılmış san bir redingot, küçük bir arabada... on bir köylüsü olan bir taşra soylusunun... geçtiği görülür." (Gogol, 1999, s.62).

Cümlede yer alan ve toprak sahibi anlamına gelen *pomeşik* (помещик) sözcüğü Türkçe çevirisinde taşra soylusu olarak ifade edilmiştir. Günümüz Rusçasında *pomeşik* (помещик) sözcüğüne kullanımda pek rastlanmamaktadır. Köle anlamındaki *duşa* (душа) bu cümlede köylü olarak ifade edilmektedir. Cümlede yer alan *polubrička* (полубричка) ve *polutelejka* (полутележка) kelimeleri küçük bir araba şeklinde vurgulanmaktadır. *Polubrička* (полубричка) ve *polutelejka* (полутележка) kelimelerinde yer alan *polu* (полу) bir şeyin yarımını, yarısı anlamını taşımaktadır. *Brička* (бричка) ve *telejka* (тележка) kelimeleri ise eserde at arabası anlamını vermektedir. Böylece bu durumda *polubrička* (полубричка) ve *polutelejka* (полутележка) kelimeleri *at arabası benzeri* şeklinde aktarılabilir. Günümüz Rusçasında *brička* kelimesi *yaylı at arabası* olarak bilinmekte, *telejka* (тележка) kelimesi ise market arabası anlamında kullanılmaktadır.

Sonuç

Gogol'ün "Kolyaska" adlı öyküsü, bir metnin ortaya koyduğu anlamsal özelliklerin incelenip anlaşılabilmesi için o metnin kültürel ve toplumsal gerçeklik dâhilinde ele alınması gerektiğini gösteren belirgin bir örnektir. Öykünün yazıldığı dönem, şimdinin değerleri ile okunduğunda günümüz algısının ötesinde bazı farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklar bilhassa metinde kullanılan kelimelerin içerdiği anlamlarda kendini göstermektedir. N.V. Gogol'ün eseri yazdığı dönem için olağan ve yaygın olan ifadelerin günümüz Rusçası için geçerliliğini yitirdikleri veya anlamsal olarak başkalaşıma uğrayarak dile tutundukları görülmektedir. Böylelikle sonsuz bir dönüşüm göstergesine sahip olan metin, ortaya çıktığı dönemin özelliklerini yansıtırsa da farklı dönem ve zaman dilimlerinde yeniden ele alındığında başkalaşım geçirdiği görülmektedir. Tıpkı bir zamanlar fayton anlamına gelen "kolyaska" kelimesinin şimdilerde bebek arabası anlamında; öyküde muşamba anlamında kullanılan "fartuk" kelimesinin günümüz Rusçasında önlük anlamında kullanılması gibi her yeni incelemede zamana bağlı olarak ifadeler üzerine farklı anlamsal algılar meydana gelebilmektedir.

Tarih ve döneme bağlı olarak başkalaşım geçiren metin ve bununla ilintili olarak değişen metin algısı, söz konusu çeviri olunca bu olgulara daha başka bir gözden bakmayı gerektirmektedir. Tarih ve dönem nasıl ki dil üzerinde etkili oluyorsa çeviride kaynak dilin eski kelimelerinin hedef dile aktarılması ve bu kelimelerin algısı da zor olabilmektedir. Anlamı değişen kelimeler, kullanımdan çıkmış ifadeler veya iki kültür arasındaki farklardan dolayı hedef dile tam

olarak yansıtılmayan olgular çeviri metin algısını da büyük oranda şekillendirmektedir. Söz gelimi Türkçede "at arabası, fayton" olarak karşılığı verilen sözcüklerin Rusça metinde "drojki, ekipaj, kolyaska, briçka, telejka" gibi farklı sözcükler kullanılarak ifade edilmesi durumu esasında kültürel bir boşluk olarak sayılmakta ve bunun gibi durumlar metin algısını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu bakımdan metin algısında sadece kullanılan dilin yapısı değil aynı zamanda kültürel ve toplumsal gerçeklik, dinsel kimlik, yazarın biyografisi, yazarın üslubu, metnin kaleme alındığı tarihsel dönem, dönemin ideolojik yapısı ve çeviri gibi unsurlar da oldukça önemlidir.

Extended Abstract

A text is a great work that reflects the culture, life experiences, history, linguistic identity, national worldview and values of a society, created in accordance with the rules of the language used by that certain society. Although a text is created within the framework of certain rules and a certain internal structure, it is society and the period itself that determines the emergence of the text. Although each text reflects the characteristics of the period in which it emerged, it causes different temporal perceptions to emerge each time when reconsidered in different time periods. In this respect, the text can be perceived in different ways from various aspects when it is examined in each different time period in which it is handled separately from the period in which it emerged. Elements such as cultural and social reality, religious identity, biography of the author, language and style used by the author, cultural, historical and ideological structure of the period in which the text was written are important in the perception of the text. A large part of knowledge is created, accumulated and presented through literary and historical texts. Literary and historical texts can differ significantly in their degree of perception and interpretability because different purposes and values lie behind both genres. Since the literary text is the mirror of the real world, every society perceives the world within the framework of its own culture. In this context, the perception of the literary text differs according to the culture of the society in which the person is included and can be realized differently for each audience. This study aims to reveal how text perception manifests itself in different ways within the framework of history and time. For this, one of the leading writers of Russian literature N.V. Gogol's work "The Carriage" (Коляска) is discussed. The work was translated into Turkish with the name "Fayton". In the study, the time perception of the work is handled, and the words and expressions that have changed over time and that have taken place in the language with their use in the past gaining meaning in different ways today are examined. N.V. Gogol's story "Kolyaska" is a clear example showing that in order to examine and understand the semantic features of a text. The period in which the story was written includes some differences beyond today's perception when read with the values of the present. These differences are especially evident in the meanings of the words used in the text. It is seen that the usual and common expressions for the period when Gogol wrote the work have lost their validity for today's Russian or they have been semantically transformed and cling to the language. Thus, although the text, which has an endless transformation indicator, reflects the characteristics of the period in which it emerged, it is seen that it has undergone metamorphosis when reconsidered in different periods and time periods. The text that has undergone metamorphosis depending on the date and period and the perception of the text that has changed in relation to it requires a different look at these facts when it comes to translation. Just as the date and period affect the language, it can be difficult to transfer the old words of the source language to the target language and to perceive these words in translation. Words whose meanings have changed, expressions that are out of use,

or facts that cannot be fully reflected in the target language due to the differences between the two cultures also largely shape the perception of the translated text. In this respect, not only the structure of the language used, but also the cultural and social reality, religious identity, the author's biography, the author's style, the historical period in which the text was written, the ideological structure of the period and translation are also very important in the perception of the text.

Kaynakça

- Belyanin, V. P. (1988). *Psiholingvistiçeskiye aspektı hudojestvennogo teksta*. MGU.
- Bolotnova, N. (2009). *Filologiçeskiy analiz teksta*. Flinta. Nauka.
- Dilidüzgün, Ş. (2017). *Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi. Uygulamalı bir Yaklaşım*. Anı Yayıncılık.
- Fillipov, K. (2003). *Lingvistika teksta: Kurs leksii*. İzdatelstvo S.-Peterburgskogo universiteta.
- Gerasimenko, İ. (2014). Estetiçeskaya morfologiya russkogo formalizma. *Vestnik Rossiyskogo gosudarstvennogo gumanitarnogo universiteta. Seriya Filologiya, Sotsiologiya, İskusstvovedeniye*, 14 (136), 69-78.
- Gogol, N. V. (2008). *Kolyaska*. "Public Domain"
- Gogol, N. V. (1960). *Üç Öykü*. (Çev. Orhan Veli Kanık, Erol Güney, Oğuz Peltek). Dünya Klasikler Dizisi: 29. Cumhuriyet.
- Jabitskaya, L. (1974). *Vospriyatiye hudojestvennoy literaturı i liçnost. Literaturnoye razvitiye v yunosti*. Ştiintsa.
- Kasavin, L. T. (2008). *Tekst, diskus, kontekst. Vvedeniye v sotsialnuyu epistemologiyu yazıka*. Kanon+
- Kay, Y. (2017). Vospriyatiye hudojestvennogo teksta kak obyekt izuçeniya integrativnih nauk. *Filologiçeskiye nauki. Voprosı teorii i praktiki*, 175-178.
- Kravçenko, A. V. (2004). *Yazık i vospriyatiye*. İzdatel'stvo İrkutskogo gosudarstvennogo universiteta.
- Lihaçev, D. S. (1989). *O filologii*. Vısshaya şkola.
- Murzin, L. N. & Stern, A. S. (1991). *Tekst i ego vospriyatiye*. İzdatelstvo Uralskogo universiteta.
- Pançenko, N.V, Kaçesova, İ. Yu, Komissarova, L.M, Çuvakin, A.A, Zemskaya, Yu.N. (2010). *Teoriya teksta. Uçebnoe posobiye*. Flinta.
- Riasanovsky, N.V & Steinberg, M.D. (2014). *Rusya Tarihi. Başlangıçtan Günümüze*. İnkılâp.
- Simmons, E. (2008). Politıçeskiy kontrol i sovetskaya literatura. *Politıçeskaya lingvistika* (24), 156-163.
- Şçerba, L.V. (1974). *Yazıkovay sistema i reçevaya deyatelnost*. İzdatelstvo Nauka.
- Tretyakov, E. O. (2014). Filosoфіya i poetika çetıryoh stihii v povesti N.V. Gogolya "Kolyaska": znaçeniye otsutstviya. *Sibirskiy filologiçeskiy jurnal* (2), 27-35.

Özer, Z. (2018). Tarih dilbilim bağlamında Rusya Başkentleri. *Rus Edebiyatında Kent/Kasaba İmgesi*. Editör Ayla Kaşoğlu. Bilgin Kültür Sanat. 52-79.

Vinogradov, V.V. (1971). *O teorii hudojestvennoy reči*. Vısshaya şkola.

Ethical Statement/Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Çatışma beyanı/Declaration of Conflict: Çalışmada kişi ya da kurumlar arası çıkar çatışmasının olmadığı beyan olunur. / It is declared that there is no conflict of interest between individuals or institutions in the study.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0